

Complicaties bij beslag op een verzekerde som

Over verweerkosten, eigen recht en directe actie bij aansprakelijkheidsverzekeringen en over begunstiging bij levensverzekeringen

D.C. THEUNIS*

Beslag op een verzekerde som roept verschillende vragen op.¹ Zo rijst bij beslag op de verzekerde som van een aansprakelijkheidsverzekering de vraag naar toelaatbaarheid, ingeval de kosten van verweer worden vergoed onder de verzekerde som en het beslag belemmert dat de verzekeraar de kosten van verweer voorschiet. Anderzijds zou onmogelijkheid van beslag op de verzekerde som de verhaalsmogelijkheden van de beslaglegger aantasten, nu de kosten van verweer uit de verzekerde som worden voldaan en daarmee minder of geen verhaal ter voldoening van de aansprakelijkheid van verzekerde overblijft. Daarnaast kan zich de complicatie voordoen dat een benadeelde een directe actie of eigen recht heeft jegens de aansprakelijkheidsverzekeraar, in welke gevallen de mogelijkheden tot beslag zijn beperkt en van belang is ten laste van wie beslag wordt gelegd. Ook bij levensverzekeringen dient onderscheid gemaakt te worden naar de persoon ten laste van wie beslag wordt gelegd: de verzekeringnemer en/of de begunstigde. Daarbij rijst tevens de vraag naar de bevoegdheden na het beslag tot aanwijzing, wijziging, aanvaarding van een begunstiging. Ik zal deze vragen in dit artikel beantwoorden. Daartoe zal ik eerst beknopt het algemeen kader schetsen ter zake beslag op verzekerde som van een aansprakelijkheidsverzekering. Daarna zal ik dat toespitsen op de levensverzekering.

1. Beslag op verzekerde som aansprakelijkheidsverzekering

1.1. De verzekerde som bij aansprakelijkheidsverzekeringen

Aansprakelijkheidsverzekeringen dekken naast het risico van aansprakelijkheid van de verzekerden (de schade van derden waarvoor zij de verzekerden aansprakelijk stellen) vaak ook de juridische kosten die verzekerden maken om zich jegens de derden te verweren (verweerkosten). Vergoeding van verweerkosten

is een prikkel voor de verzekerde zich zo goed mogelijk te verweren en te trachten zijn aansprakelijkheid jegens de derde buiten de deur te houden. Slaagt hij daarin, dan komen slechts de verweerkosten voor vergoeding in aanmerking.² Bij zogenaamde 'cost-inclusive'-polissen worden zowel de verweerkosten als de aansprakelijkheid van verzekerde voldaan uit de verzekerde som. De verzekerde som is het hoogste bedrag waarvoor de verzekeraar ter zake van één evenement kan worden aangesproken (met uitzondering van bereddingskosten en de redelijke kosten ter vaststelling van de schade

* Mr. D.C. Theunis is advocaat Litigation & Insurance bij CMS en medewerker van dit tijdschrift.

1. Het betreft hier derdenbeslag ten laste van de verzekerde onder de aansprakelijkheidsverzekeraar, waarmee alle (toekomstige) vorderingen van verzekerde op verzekeraar op het moment van beslaglegging worden beslagen, waaronder de betalingen die verzekeraar ten laste brengt van de verzekerde som. Ik zal dat in dit artikel kortheidshalve aanduiden als 'beslag op de verzekerde som'. Ik behandel slechts het geval waarin beslag is gelegd op een verzekerde som, niet het geval waarin beslag op andere beslagobjecten wordt gelegd, ter verzekering van een vordering waarvoor een aansprakelijkheidsverzekering dekking biedt. Zie daarover onder meer: M. Jongkind, 'De (on)houdbaarheid van een conservatoir verhaalsbeslag voor een vordering waarvoor de aansprakelijkheidsverzekering van de schuldenaar dekking biedt', *NTHR* 2010, afl. 6, par. 4).
2. Uiteraard voor zover de verweerkosten onder de polis zijn gedekt. Vaak worden de verweerkosten ongeacht de aansprakelijkheid van verweerkosten gedekt. Ik ga er in dit artikel van uit dat de aansprakelijkheid van de verzekerde komt vast te staan en dat deze tezamen met de verweerkosten is gedekt onder de polis, maar de verzekerde som onvoldoende is om de verweerkosten en aansprakelijkheid geheel te voldoen.

die zo nodig boven de verzekerde som dienen te worden vergoed, art. 7:955 jo. art. 7:957 en 7:959 BW).

De verweerkosten kunnen op twee manieren uit de verzekerde som worden voldaan. Als de verzekerde de verweerkosten zelf voldoet, heeft hij een vordering op de verzekeraar ter vergoeding van die kosten, die de verzekeraar vervolgens ten laste van de verzekerde som aan verzekerde voldoet. Denkbaar is ook dat de verzekeraar rechtsbijstand inschakelt, de kosten direct zelf voldoet en ten laste brengt van de verzekerde som.³

In veel aansprakelijkheidspolissen zijn de vergoedingen voor verweer respectievelijk aansprakelijkheid niet los van elkaar gemaximeerd. Gevolg daarvan is dat niet duidelijk is voor welke percentages de verzekerde som door beide posten wordt aangesproken, omdat deze uit één 'potje' worden voldaan. Koburg spreekt in dit verband treffend over communicerende vaten.⁴ Vergoeding van de oplopende verweerkosten brengt dan mee dat de verzekerde som lager wordt en mogelijk onvoldoende (of zelfs helemaal niets) resteert voor dekking van de aansprakelijkheid van verzekerde. Om dat te voorkomen, kan een benadeelde (alsmede iedere andere schuldeiser van de verzekerde) ten laste van de verzekerde beslag leggen op de verzekerde som.⁵ Nu op het moment van beslaglegging de aansprakelijkheidsprocedure vaak nog niet is geëindigd (of zelfs nog niet is geëntameerd) en daarmee de verweerkosten oplopen en aansprakelijkheid van verzekerde nog niet (onherroepelijk) vaststaat, is niet duidelijk wat de omvang van de vorderingen van verzekerde op verzekeraar is. Om die reden zal het beslag op de gehele verzekerde som rusten, tenzij verzekerde het beslag specificeert en beslag legt op slechts de verweerkosten- of de aansprakelijkheidscomponent van de verzekerde som. De verzekerde is daartoe echter niet gehouden en in de praktijk wordt dit dan ook veelal slechts subsidiair gevorderd (voor het geval de voorzieningenrechter beslag op de gehele verzekerde som zou weigeren).⁶ Consequentie van het beslag op de verzekerde som bij aansprakelijkheidsverzekeringen is echter dat daarmee ook de verweerkosten worden beslagen, waardoor het voeren van verweer kan worden gefrustreerd. Ik zal hieronder uiteenzetten dat beslag op de verweerkosten desondanks mogelijk is.

1.2. Wettelijk kader

De (voorwaardelijke) vordering van verzekerden op hun aansprakelijkheidsverzekeraar uit hoofde van de polis valt in het vermogen van de verzekerden. Volgens art. 3:276 BW kan een schuldeiser (van in dit geval de verzekerde) zijn vordering op alle goederen van zijn

schuldenaar (de verzekerde) verhalen, tenzij de wet of een overeenkomst (de polis) anders bepaalt. Ik ga er in dit artikel van uit dat de polis verhaal niet als zodanig onmogelijk maakt. Art. 475a Rv vormt een wettelijke uitzondering op het uitgangspunt van art. 3:276 BW. Op grond van art. 475a lid 1 Rv is het niet mogelijk beslag te leggen op vorderingen of zaken die volgens de wet niet voor beslag vatbaar zijn, noch vorderingen die recht geven op een volgens de wet of naar haar aard niet voor beslag vatbare prestatie.⁷

1.3. Beslag op de verzekerde som is naar zijn aard vatbaar voor beslag

1.3.1. Dilemma verzekeraar bij beslag op verzekerde som

In de jurisprudentie is de vraag aan de orde gesteld of de vordering op aansprakelijkheidsverzekeraars tot vergoeding van verweerkosten naar zijn aard vatbaar is voor beslag. Achtergrond daarvan is dat beslag op de verzekerde som uitbetaling van de verweerkosten uit de verzekerde som blokkeert. Uiteraard zouden verzekeraars de verweerkosten in geval van beslag buiten de verzekerde som kunnen voorschieten, maar zij zijn daartoe terughoudend. Zij lopen dan namelijk het risico de verweerkosten 'dubbel' te moeten betalen indien de beslaglegger het beslag gaat uitwinnen. De verzekeraar kan zich er jegens de beslaglegger niet op beroepen dat de verweerkosten in mindering moeten komen op de verzekerde som.⁸ Het dubbel betalen is dan gelegen in het feit dat de verweerkosten onderdeel zouden moeten zijn van de verzekerde som, maar deze verzekerde som geheel wordt voldaan aan de beslaglegger (waaronder het 'gedeelte' van de verweerkosten) en de verweerkosten daarnaast reeds zijn voorgeschooten aan de verzekerde. De verzekeraar verkeert dan in een spagaat. Enerzijds wil hij niet het risico lopen dubbel te betalen en zal hij dus de verweerkosten niet langer voorschieten. Anderzijds loopt hij daardoor het risico dat de verzekerden geen (adequate) verdediging voeren, waardoor de aansprakelijkheid van verzekerden komt vast te staan die mogelijk niet of niet in deze omvang vastgesteld zou worden indien adequaat verweer zou zijn gevoerd. De Hoge Raad heeft zich tot op heden niet uitgelaten over de vraag of beslag onder een aansprakelijkheidsverzekeraar naar zijn aard vatbaar is voor beslag. Uit lagere jurisprudentie blijkt dat beslag op de verzekerde som naar haar aard vatbaar is voor beslag, ook voor zover het de verweerkostencomponent betreft.

3. Aangezien de verzekerde de kosten in dit geval niet heeft betaald, heeft hij ook geen vordering ter zake op de verzekeraar en kan de beslaglegger ter zake ook geen beslag leggen onder de verzekeraar. Zoals ik hierna uiteen zet, ga ik in dit artikel uit van een 'cost-inclusive'-polis zonder dat de posten gemaximeerd zijn, zodat de verzekerde de (gehele) verzekerde som kan beslaan ter zake de aansprakelijkheid.

4. A.P. Koburg, 'Verweerkosten vs. Schadevergoeding', *AV&S* 2010/7.

5. Hierop zijn de algemene regels van derdenbeslag van toepassing (afdeling 2.2.2 Rv, art. 475-479 Rv, en afdeling 3.4.4 Rv, art. 718-723 Rv). Anders dan bij beslag onder een levensverzekeraar zijn geen bijzondere wettelijke regels van toepassing voor beslag onder aansprakelijkheidsverzekeraars.

6. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor de vordering tot opheffing van het beslag, waarbij subsidiair opheffing van slechts het beslag op de verweerkostencomponent van de verzekerde som wordt gevorderd.

7. Wat betreft goederen die volgens de wet niet voor beslag vatbaar zijn, valt te wijzen op goederen bestemd voor openbare dienst (art. 436 Rv), de beslagvrije voet (art. 475b Rv) en op voor de beslagene essentiële zaken zoals huishoudelijk en werkmaterieel (art. 447 en 448 Rv).

8. Een in weerwil van het beslag gedane betaling, kan immers op grond van art. 475h jo. art. 720 Rv in beginsel niet tegen de beslaglegger worden ingeroepen.

1.4. Jurisprudentie

In de procedures die leidden tot een arrest van het Hof Amsterdam⁹ en een vonnis van de Rechtbank Amsterdam¹⁰ (in een andere procedure, met andere partijen) beriepen de verzekerden zich erop dat de aard van de vordering op verzekeraars zich verzet tegen beslag op de verzekerde som onder een aansprakelijkheidsverzekering.

Het Hof Amsterdam liet zich niet vanuit dogmatisch oogpunt uit over de vraag of beslag naar haar aard al dan niet vatbaar is voor beslag, maar beperkte zich tot de feitelijke vaststelling dat hij het niet aannemelijk achtte dat de bestuurders en commissarissen voor het voeren van deugdelijk verweer afhankelijk zijn van (verdere) vergoeding van de daartoe te maken kosten. Het hof wees in dat kader onder meer erop dat verzekerden niet gemotiveerd hadden betwist elk te beschikken over een aanzienlijk vermogen, geen verlot was gevraagd voor beslag op hun inkomstenbronnen, de kosten van verweer in de hoofdzaak tot op dat moment waren betaald door AIG en dat gezien het aanzienlijke financiële belang van de hoofdzaak en hun belang bij behoud van dekking onder de polissen kan worden aangenomen dat zij voort zullen gaan met het voeren van verweer in de hoofdzaak.¹¹ In een vonnis van 23 oktober 2014 wees de voorzieningenrechter van de Rechtbank Limburg (locatie Maastricht) de vordering tot opheffing van het beslag op de verweerkostencomponent van de verzekerde som af, omdat niet (voorschijns) aannemelijk was geworden dat verzekerden niet meer in staat waren betaalde rechtshulp te bekostigen, waardoor de belangenafweging in het voordeel van de beslaglegger uitviel.¹² De overwegingen van het Hof Amsterdam en de voorzieningenrechter van de Rechtbank Limburg laten naar mijn mening de mogelijkheid open dat indien zou vaststaan dat de bestuurders en commissarissen de kosten van verweer niet zouden kunnen dragen, de belangenafweging zou uitvallen in het voordeel van de bestuurders en commissarissen en beslag zou worden geweigerd of opgeheven. In gelijke zin Loesberg in zijn noot bij het arrest.¹³

Tot op heden is in de (gepubliceerde) jurisprudentie beslag op de verzekerde nog niet opgeheven – of is verlot voor beslag op de verzekerde som niet geweigerd – op de grond dat de verzekerden de verweerkosten niet konden dragen.

In het vonnis van 19 april 2006 verwierp ook de Rechtbank Amsterdam de stelling dat de verzekerde

som naar zijn aard niet vatbaar is voor beslag. Zij oordeelde dat als uitgangspunt heeft te gelden dat de vorderingen van de bestuurders en commissarissen op de verzekeraars vermogensrechten zijn en dat beslag op deze vorderingen mogelijk is, ook wanneer het de verweerkosten betreft en dat het van de omstandigheden van het geval afhangt of er aanleiding is het beslag op te heffen, waarbij onder meer het ‘non peius’-beginsel en het ‘nemo plus’-beginsel en het maatschappelijk belang een rol kunnen spelen.¹⁴

Het ‘non peius’-beginsel houdt – kort gezegd – in dat een derde-beslagene (de verzekeraar) door het beslag niet mag worden benadeeld. De verzekeraar mag niet door het beslag in een ongunstiger positie komen te staan tegenover de beslaglegger, dan hij zonder beslag zou staan tegenover de verzekerde. Het ‘nemo plus’-beginsel is het spiegelbeeld daarvan ten aanzien van de beslaglegger: hij mag ten opzichte van de derde-beslagene niet in een betere positie komen te verkeren dan de beslagdebiteur (de verzekerde). Hoewel de Rechtbank Amsterdam oordeelde dat deze beginselen niet meebrachten dat beslag naar haar aard niet mogelijk is, hief zij het beslag op de verzekerde som, voor zover nodig¹⁵ en voor zover het zag op de verweerkosten, op, op grond van schending van het ‘non peius’-beginsel. De rechtbank overwoog dat vaststond dat de verzekeraar door het beslag als derde-beslagene in haar belangen wordt geschaad, nu het voeren van een adequate verdediging niet mogelijk is omdat het beslag uitkering van de verweerkosten verhindert. Dit leverde naar de mening van de rechtbank schending van het ‘non peius’-beginsel op, wat leidde tot opheffing van het beslag voor zover het zag op de verweerkosten.¹⁶ Het Hof Amsterdam oordeelde twee jaar later echter dat van schending van het ‘nemo plus’-beginsel en het ‘non peius’-beginsel geen sprake was.¹⁷

Voorts verwezen de bestuurders en commissarissen in beide procedures naar een arrest van de Hoge Raad uit 2004 waarin de Hoge Raad oordeelde dat kredietruimte naar zijn aard niet vatbaar is voor beslag, omdat het wilsrecht van de klant van de bank, dat ligt besloten in de bevoegdheid tot afroep van het krediet, niet kan worden overgedragen, nu daardoor een rechtsrelatie zou ontstaan tussen de bank en een derde, zonder dat de bank zeggenschap zou hebben over deze derde.¹⁸ Door een parallel te trekken met de verzekeraar, voor wie de persoon van de verzekerde eveneens van belang is, betoogden verzekerden dat de vordering op verzekeraars evenmin naar zijn aard vatbaar is voor beslag.

9. Hof Amsterdam 6 september 2008, *JBPr* 2009/27.

10. Rb. Amsterdam 19 april 2006, *NJF* 2006/347.

11. Hof Amsterdam 6 september 2008, r.o. 2.9 en 2.10, *JBPr* 2009/27.

12. Rb. Limburg (locatie Maastricht) 23 oktober 2014, *ECLI:NL:RBLIM:2014:9164*, r.o. 4.5.

13. Hof Amsterdam 6 september 2008, *JBPr* 2009/27, m.nt. Loesberg, onder nr. 11.

14. Rb. Amsterdam 19 april 2006, r.o. 4.10, *NJF* 2006/347.

15. De beslagen waren reeds van rechtswege nietig omdat de curator (beslaglegger) had verzuimd (tijdig) de dagvaardingen in de aansprakelijkheidsprocedure aan de verzekeraar (de derde-beslagene) over te betekenen, zie r.o. 4.5 en 4.6. Nu partijen hadden aangegeven – ongeacht de status van de beslagen – belang te hebben bij een oordeel van de rechtbank over de toelaatbaarheid van de beslagen, heeft de rechtbank de overige geschilpunten in haar beoordeling betrokken.

16. Rb. Amsterdam 19 april 2006, r.o. 4.16-4.21, *NJF* 2006/347. De rechtbank zag uit proceseconomische overwegingen reden de schending van het ‘non peius’-beginsel bij haar beslissing te betrekken, ondanks dat verzekeraar niet was tussengekomen in het geding tussen de verzekerden en de curator, in welk geval de schending van het ‘non peius’-beginsel zonder meer zou hebben geleid tot opheffing van het beslag, aldus de rechtbank.

17. Hof Amsterdam 6 september 2008, r.o. 2.12-2.13, *JBPr* 2009/27.

18. HR 29 oktober 2004, *JOR* 2004/338, zoals geciteerd in Rb. Amsterdam 19 april 2006, r.o. 4.11, *NJF* 2006/347.

Zowel het Hof Amsterdam als de Rechtbank Amsterdam oordeelden daarover dat de vergelijking met kredietruimte niet opgaat.¹⁹

1.4.1. *Rechtbank Oost-Brabant (locatie 's-Hertogenbosch) 26 februari 2014 en 24 juli 2013*

Bij vonnis van de Rechtbank Oost-Brabant (locatie 's-Hertogenbosch) werd beslag op de verzekerde som opgeheven voor zover het zag op de verweerkosten.²⁰ Onder verwijzing naar het incidenteel vonnis dat zij een aantal maanden eerder had gewezen,²¹ overwoog de rechtbank dat het belang van verzekerden bij opheffing van het beslag zwaarder weegt dan het belang van Servatius bij handhaving van het beslag. Zij nam daarbij onder meer in aanmerking dat aangenomen moet worden dat Servatius de verzekering destijds vooral heeft afgesloten met de bedoeling de bestuurder en toezichthouders te beschermen en niet zozeer om zichzelf verhaalsmogelijkheden te bieden en dat de bestuurder en toezichthouders erop mochten vertrouwen dat zij een beroep zouden kunnen doen op deze verzekering, ook indien zij door Servatius (hun voormalig werkgever) zelf aansprakelijk gesteld zouden worden. Nu verzekerden geen belang hadden gesteld bij opheffing van het beslag op hun overige aanspraken onder de polis (naast de verweerkosten), werd slechts de (subsidiare) vordering tot opheffing van het beslag op de verweerkostencomponent van de verzekerde som toegewezen.²²

1.5. Directe actie en eigen recht benadeelden

Een andere complicatie kan zich voordoen ingeval benadeelden een directe actie of eigen recht jegens de aansprakelijkheidsverzekeraar hebben.

Art. 7:954 lid 1 BW geeft een benadeelde ingeval zijn schade dood of letsel betreft,²³ een directe actie jegens de aansprakelijkheidsverzekeraar van degene die aansprakelijk is voor de dood of het letsel. Dit houdt in dat de benadeelde van de verzekeraar kan verlangen dat rechtstreeks aan hem – en niet aan de verzekerde – wordt uitgekeerd (indien de verzekerde de schade aan de verzekeraar heeft gemeld). Om te bewerkstelligen dat de verzekeringspenningen daadwerkelijk bij de benadeelde terechtkomen, bepaalt art. 7:954 lid 4 BW dat slechts de benadeelde beslag kan leggen op de verzekerde som. De benadeelde kan daarbij gebaat zijn in het geval de verzekerde de schade (nog) niet aan zijn verzekeraar heeft gemeld, wat een vereiste is voor

het ontstaan van de directe actie. Dit geeft de verzekerde de mogelijkheid de schade buiten de verzekering om met de benadeelde te regelen. Beslag is dan tevens een stok achter de deur om de verzekerde (zo nodig) te bewegen de schade te melden, waardoor de benadeelde de directe actie verkrijgt. De benadeelde verkrijgt met de directe actie de bevoegdheid betaling te vorderen van de verzekeraar (het vorderingsrecht). De verzekerde blijft echter schuldeiser van de verzekeraar.²⁴ Dit brengt mee dat schuldeisers van de benadeelde geen beslag op de verzekerde som kunnen leggen (althans dat treft geen doel). De beperking van art. 7:954 lid 4 BW voorkomt tevens dat andere schuldeisers van de verzekerde dan de benadeelde zelf beslag op de verzekerde som zouden kunnen leggen en de verzekeringspenningen niet bij de benadeelde terecht zouden komen.

Dat is anders in het geval de benadeelde een eigen recht onder de verzekering verkrijgt en uitoefent. Indien de benadeelde zijn eigen recht uitoefent, is niet de verzekerde, maar de benadeelde zelf schuldeiser van de verzekeraar.²⁵ De benadeelde verkrijgt een eigen recht op grond van de wet (art. 6 jo. art. 11 WAM, art. 54-55 Flora en faunawet, art. 14 Wet aansprakelijkheid kernongevallen) of op grond van de polisvoorwaarden. Omdat in dat geval de benadeelde wel schuldeiser van de verzekeraar wordt, treft het beslag van de schuldeisers van de benadeelde ten laste van de benadeelde in dat geval wel doel. Omgekeerd treft beslag ten laste van de verzekerde geen doel indien de benadeelde het eigen recht uitoefent.

2. Beslag op verzekerde som levensverzekering

De algemene wettelijke bepalingen voor sommenverzekeringen (waaronder de levensverzekering), zijn neergelegd in afdeling 7.17.3 BW (art. 7:964-986 BW). Anders dan bij de schadeverzekering, gelden voor beslag op de rechten uit een levensverzekering²⁶ wel bijzondere wettelijke bepalingen. Hierbij maakt de wetgever onderscheid tussen conservatoir en executoriaal beslag.

De regeling van *conservatoir* beslag op een sommenverzekering is neergelegd in art. 724a Rv, welk artikel bepaalde artikelen uit de regeling van executoriaal beslag van overeenkomstige toepassing verklaart. Dit artikel is opgenomen omdat de rechten uit een levensverzekering niet vallen onder de omschrijving van de goederen in art. 475 Rv waarop op grond van art. 718 Rv conser-

19. Hof Amsterdam 6 september 2008, r.o. 2.11, *JBPr* 2009/27 en Rb. Amsterdam 19 april 2006, r.o. 4.11, *NJF* 2006/347.

20. Rb. Oost-Brabant (locatie 's-Hertogenbosch) 26 februari 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:866.

21. Rb. Oost-Brabant (locatie 's-Hertogenbosch) 24 juli 2013, ECLI:NL:RBOBR:2013:4147. Dit betreft het vonnis in het door de bestuurder en toezichthouders opgeworpen incident ex art. 223 Rv tot opheffing van het beslag tot het moment waarop de rechtbank eindvonnis zou wijzen in de hoofdzaak omtrent de aansprakelijkheid. In dat vonnis wees de rechtbank die incidentele vordering toe voor zover het zag op de verweerkosten. Met het onderhavige vonnis, zou het beslag herleven, met het oog waarop bestuurders een reconventionele vordering tot opheffing van het beslag hadden ingesteld.

22. Rb. Oost-Brabant (locatie 's-Hertogenbosch) 26 februari 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:866, r.o. 7.5.

23. Voor benadeelden die zuivere vermogensschade of zaakschade hebben geleden, biedt art. 3:287 BW een voorrecht. Dat voorrecht heeft een hoge rang, maar is minder sterk dan een directe actie. Ik ga in dit artikel niet verder in op het voorrecht ex art. 3:287 BW.

24. Wansink & Van Tiggele-van der Velde, *T&C BW*, art. 7:954 BW, aant. 1 onderdeel b.

25. Asser/Wansink, Van Tiggele & Salomons, *7-IX* 2012/595.

26. Gelet op het bestek van dit artikel beperk ik mij tot de levensverzekering (met uitzondering van begrafenis- en uitvaartverzekeringen, vgl. art. 7:976 BW). Evenmin bespreek ik andersoortige sommenverzekeringen (zoals ongevallen- en bepaalde arbeidsongeschiktheidsverzekeringen, waarbij per geval moet worden beoordeeld of deze als sommenverzekering kwalificeren). Hoewel niet zuiver, zal ik hierna gemakshalve spreken over 'beslag op de levensverzekering' en 'beslag op de verzekerde som'.

vatoir derdenbeslag kan worden gelegd en bij gebreke van art. 724a Rv geen conservatoir beslag op een levensverzekering mogelijk zou zijn.

De regeling van *executoriaal* beslag op een sommenverzekering is neergelegd in afdeling 2.2.2C Rv: Van executoriaal beslag op de rechten uit een sommenverzekering. Deze afdeling bestaat uit twee paragrafen: Paragraaf 1, Algemene bepalingen (art. 279ka – 279kc) en Paragraaf 2, Beslag ten laste van verzekeringnemer op rechten uit levensverzekering (art. 279l-279r Rv).^{27, 28}

2.1. Beslag op een levensverzekering is mogelijk, zowel ten laste van verzekeringnemer als begunstigde

Art. 724a Rv bepaalt dat een schuldeiser zowel ten laste van een verzekeringnemer als ten laste van een begunstigde conservatoir beslag kan leggen op de rechten die voortvloeien uit een sommenverzekering.²⁹ Deze rechten betreffen het recht op uitkering onder de polis, wijziging van de begunstiging, belening en afkoping van de verzekering. Beslag ten laste van de verzekeringnemer is zonder bijzondere beperkingen mogelijk.³⁰ Beslag ten laste van de begunstigde³¹ is alleen mogelijk in de gevallen genoemd in art. 475ka Rv: (a) indien de aanwijzing tot begunstigde is aanvaard of aanvaard kan worden; en (b) de aanwijzing onherroepelijk is volgens art. 7:968 onderdeel b-d BW en de aangewezen begunstigde de aanwijzing niet heeft afgewezen. Dit artikel brengt tot uitdrukking dat beslag ten laste van de begunstigde slechts mogelijk is indien de aangewezen begunstigde zijn aanwijzing tot begunstigde heeft aanvaard, geacht kan worden te aanvaarden (om te voorkomen dat hij het beslag frustreert door nog niet te aanvaarden) en niet heeft afgewezen voordat de benoeming onherroepelijk is geworden. Pas door aanvaarding van zijn aanwijzing (dan wel de fictie intreedt dat hij geacht wordt te hebben aanvaard), verkrijgt hij immers een (voorwaardelijk) recht op uitkering van de verzekerde som (art. 7:969 BW), welk recht voor beslag vatbaar is. Dit betekent dat na aanvaarding door de begunstigde, beslag op de levensverzekering ten laste van verzekeringnemer geen doel zal treffen. Als een aanvaarding onherroepelijk is (bijvoorbeeld na aanvaarding, art. 7:968 BW), kan de verzeke-

ringnemer zijn rechten slechts uitoefenen met toestemming van de begunstigde, tenzij de rechtspositie van de begunstigde niet wijzigt (7:972 BW). Dit brengt bijvoorbeeld mee dat de verzekeringnemer de begunstiging na aanvaarding niet meer zonder toestemming van de begunstigde kan wijzigen. Hieronder bespreek ik de consequenties die beslag heeft voor het uitoefenen van de rechten onder de levensverzekering.

2.2. Gevolgen van beslag op levensverzekering

2.2.1. Blokkerende werking beslag

Het beslag heeft tot gevolg dat rechtshandelingen met betrekking tot de levensverzekering niet aan de beslaglegger kunnen worden tegengeworpen, indien die zijn verricht door of met medewerking van degene ten laste van wie het beslag is gelegd (art. 479kc jo. art. 724a lid 1 Rv). Dit betekent bijvoorbeeld dat de verzekeringnemer na het beslag de verzekering niet meer kan afkopen of de begunstiging kan wijzigen, althans dit kan de beslaglegger niet worden tegengeworpen indien hij beslag heeft gelegd ten laste van de verzekeringnemer.³²

Dit is anders voor rechtshandelingen die zijn verricht door of met medewerking van de verzekeringnemer wanneer de beslaglegger beslag had gelegd ten laste van de begunstigde: in dat geval kan de afkoping, belening of wijziging van de begunstiging de beslaglegger wel worden tegengeworpen. Omgekeerd kan de begunstigde bijvoorbeeld na beslag een onherroepelijk geworden aanwijzing niet meer afwijzen en de verzekeringnemer geen toestemming geven over de rechten uit de polis te beschikken, althans heeft dat geen werking jegens de beslaglegger indien hij beslag heeft gelegd ten laste van de begunstigde.

Daarnaast verkrijgt de (executoriale) beslaglegger een aantal rechten voor zover die de beslaglegger voor het beslag toekwamen, zoals het recht op wijziging van de begunstiging en afkoping van de verzekering. Uit het feit dat art. 724a lid 1 Rv bepaalt dat beslag ten laste van de verzekeringnemer wordt gelegd op de rechten die voor de verzekeringnemer voortvloeien uit de verzekering, leid ik af dat beslag ten laste van de verzekeringnemer ook doel treft indien een derde als be-

27. Ik zal de regeling omtrent executoriaal beslag op levensverzekeringen slechts bespreken in zoverre dat van overeenkomstige toepassing is op conservatoir beslag.

28. De gevolgen van een faillissement van de verzekeringnemer van een levensverzekering worden bepaald door art. 22a Fw, welke regeling van overeenkomstige toepassing is op schuldsanering natuurlijke personen (art. 295a lid 6 Fw).

29. Het conservatoir beslag op de levensverzekering wordt gelegd als en met de gevolgen van derdenbeslag, tenzij de rechten aan toonder of order zijn gesteld (dat is het geval indien de rechten uit de polis in een order of toonderpapier zijn belichaamd). In dat laatste geval wordt het conservatoir beslag op de levensverzekering gelegd als beslag op een roerende zaak in de handen van de schuldenaar (art. 724a lid 2 Rv jo. art. 479kb lid 1 Rv, alsmede art. 479l Rv), hoewel executie dan weer plaatsvindt als ware het een derdenbeslag. Ondanks dat het beslag wordt gelegd c.q. geëxecuteerd als derdenbeslag, betreft het beslag op de levensverzekering niet slechts beslag op al hetgeen de verzekeraar verschuldigd is of zal worden aan degene ten laste van wie beslag is gelegd (de 'verzekerde som'), maar tevens op andere rechten die uit de levensverzekering voortvloeien, zoals ik hierna bespreek.

30. Bij beslag op de verzekerde som kan het probleem ontstaan dat een schuldeiser van de verzekeringnemer niet weet of verzekeringnemer ook begunstigde is. Dat weet de beslaglegger pas (zeker) nadat de levensverzekeraar de derdenverklaring heeft afgegeven. Problematisch is dat wanneer de verzekeraar verklaart dat hij niets aan verzekeringnemer verschuldigd zal zijn (omdat verzekeringnemer niet begunstigde is), de beslaglegger nog niet weet wie begunstigde is onder de polis. Dit probleem wordt ondervangen doordat de beslaglegger in de executiefase de begunstiging zo nodig kan wijzigen, zoals ik hieronder uiteenzet.

31. De begunstigde is degene die tot het ontvangen van de uitkering onder de levensverzekering is aangewezen (art. 7:965 BW). Hoewel een verzekeringnemer ook zichzelf als begunstigde kan aanwijzen, ga ik er hierna van uit dat de verzekeringnemer (slechts) een derde als begunstigde heeft aangewezen.

32. Een uitzondering op de blokkerende werking van het beslag, wordt gevormd door art. 479m lid 2 Rv op grond waarvan de verzekeringnemer de levensverzekering ondanks beslag nog wel kan belenen (ook al is dat beslag ten laste van de verzekeringnemer gelegd). Ik ga in dit artikel niet verder in op belening.

gunstigde is aangewezen en de begunstiging nog niet onherroepelijk is. De beslaglegger beslaat dan (onder andere) het recht op wijziging van de begunstiging en kan dat recht uitoefenen in de executoriale fase, zoals ik hieronder uiteenzet.

2.2.2. Wijziging begunstiging door beslaglegger

Art. 479m lid 1 Rv biedt de (executoriale) beslaglegger de mogelijkheid de begunstiging te wijzigen indien de begunstiging nog niet onherroepelijk was voor aanvang van het beslag.³³ De beslaglegger zal er belang bij hebben zichzelf als begunstigde aan te wijzen, wanneer hij voorziet dat de polis snel tot uitkering zal komen. Op die manier voorkomt de beslaglegger die ten laste van de verzekeringnemer beslag heeft gelegd dat de uitkering zal toekomen aan de door de verzekeringnemer aangewezen begunstigde en hij zich daarop niet zal kunnen verhalen. De begunstigde heeft immers een zelfstandig recht op uitkering uit hoofde van de levensverzekering.³⁴ Dit houdt in dat de uitkering onder een levensverzekering rechtstreeks aan de begunstigde toekomt en niet in het vermogen van de verzekeringnemer is gevallen en dus ook in de nalatenschap of (ontbonden) huwelijksgemeenschap van verzekeringnemer valt.³⁵ Nu de (aanspraak op) uitkering niet behoort tot het vermogen van verzekeringnemer, maar tot dat van de begunstigde, treft beslag op de verzekerde som ten laste van de verzekeringnemer geen doel als verzekeringnemer niet tevens begunstigde is. Om te voorkomen dat het beslag geen doel treft, kan de beslaglegger de begunstiging wijzigen en verzekeringnemer, dan wel zichzelf, als begunstigde aanwijzen. Ook wanneer de verzekeringnemer zichzelf als begunstigde heeft aangewezen, kan het zin hebben de begunstiging te wijzigen, nu de begunstiging van verzekeringnemer kan vervallen (art. 7:967 BW).

Anders dan bij executoriaal beslag, kan de beslaglegger bij conservatoir beslag de begunstiging niet wijzigen en kan hij de levensverzekering nadien niet afkopen. Dit komt doordat art. 479m lid 1 en art. 479n Rv – welke artikelen de mogelijkheden openen voor de beslaglegger tot afkoop en wijziging begunstiging – in art. 724a lid 1 Rv niet van overeenkomstige toepassing zijn verklaard op conservatoir beslag. Wanneer het conservatoir beslag overgaat in executoriaal beslag (in het geval de beslaglegger een voor tenuitvoerlegging vatbare executoriale titel heeft verkregen, art. 704 Rv), ontstaat voor de beslaglegger de mogelijkheid tot wijziging van de begunstiging en afkoop van de verzekering.

Indien de verzekeringnemer of de begunstigde door een afkoop van de levensverzekering of een wijziging van de begunstiging onredelijk zou worden benadeeld, kan hij in kort geding een verbod op afkoop of wijzi-

ging van de begunstiging vorderen (art. 479p lid 1 eerste volzin jo. art. 724a lid 1 Rv).

Art. 479r lid 1 bepaalt ten slotte dat een begunstiging die pas na beslag onherroepelijk wordt – bijvoorbeeld doordat de verzekeringnemer na het beslag overlijdt, of omdat de begunstigde zijn aanwijzing na beslag aanvaardt – niet kan worden tegengeworpen aan de beslaglegger (op grond van art. 724a lid 1 Rv ook van toepassing op conservatoir beslag).

2.3. Jurisprudentie

Er is mij één gepubliceerde uitspraak bekend over beslag op een levensverzekering: Rb. Amsterdam 13 oktober 1987.³⁶ Dit betrof een vordering van begunstigde tot uitbetaling van de verzekerde som onder een levensverzekering. De levensverzekeraar weigerde uit te keren wegens een ten laste van de overleden verzekeringnemer gelegd conservatoir beslag. De rechtbank veroordeelde de levensverzekeraar de verzekerde som uit te keren aan de begunstigde. Zij overwoog daartoe dat het beslag – dat werd gelegd na het overlijden van verzekeringnemer – niet aan uitkering in de weg staat, nu de verzekerde som op het moment van beslaglegging niet toebehoorde aan verzekeringnemer en evenmin in zijn nalatenschap viel.

3. Conclusie

Uit lagere jurisprudentie blijkt dat beslag op de verzekerde som van een aansprakelijkheidsverzekering naar haar aard mogelijk is. Omdat beslag voor de verzekeraar aanleiding kan zijn de verweerkosten niet (langer) voor te schieten, laat de jurisprudentie de mogelijkheid open dat beslag wordt opgeheven indien blijkt dat de verzekerden het verweer niet (langer) zelf kunnen bekostigen.

Wanneer een benadeelde een directe actie uitoefent, kan slechts hij succesvol beslag leggen op de verzekerde som. Andere schuldeisers van de verzekerde kunnen niet succesvol beslag leggen. Doordat de benadeelde met de directe actie slechts de bevoegdheid verkrijgt betaling te vorderen, kunnen schuldeisers van de benadeelde evenmin succesvol beslag leggen.

Wanneer de benadeelde een eigen recht verkrijgt en uitoefent, kunnen schuldeisers van de benadeelde daarentegen wel succesvol beslag leggen ten laste van de benadeelde. In dat geval treft beslag ten laste van de verzekerde echter geen doel.

Ook bij levensverzekeringen dient onderscheid gemaakt te worden naar de persoon ten laste van wie beslag wordt gelegd. Beslag ten laste van de verzekeringnemer is zonder bijzondere beperkingen mogelijk. Beslag ten laste van de begunstigde is alleen mogelijk indien de aangewezen begunstigde zijn aanwijzing tot begunstigde heeft aanvaard, geacht kan worden te

33. Art. 7:968 BW bepaalt de gevallen waarin de aanwijzing van een derde-begunstigde onherroepelijk wordt.

34. Zie HR 29 juni 1888, *Weekblad* 5588, recent bevestigd in bijvoorbeeld Hof Amsterdam 27 september 2011, r.o. 4.2, *PJ* 2012/131, mt.nt. Kalkman en *Kamerstukken II* 1994/95, 23429, 8, p. 5.

35. Dit wordt ook wel de 'leer van het zelfstandig recht' genoemd en is sinds het HR-arrest uit 1888 stevig verankerd in de jurisprudentie. Zie voor een opsomming van jurisprudentie de noot van Kalkman bij Hof Amsterdam 27 september 2011, *PJ* 2012/131, onderdeel 6.

36. Rb. Amsterdam 13 oktober 1987, *KG* 1987/470.

aanvaarden en niet heeft afgewezen voordat de benoeming onherroepelijk is geworden.

Het beslag brengt mee dat rechtshandelingen met betrekking tot de levensverzekering niet aan de beslaglegger kunnen worden tegengeworpen, indien die zijn verricht door of met medewerking van degene ten laste van wie het beslag is gelegd. Dit betekent bijvoorbeeld dat de verzekeringnemer na het beslag de verzekering niet meer kan afkopen of de begunstiging kan wijzigen, althans dit kan de beslaglegger niet worden tegengeworpen indien hij beslag heeft gelegd ten laste van verzekeringnemer. Dit ligt echter anders indien beslag is gelegd ten laste van begunstigde.

Doordat de uitkering onder een levensverzekering rechtstreeks aan de begunstigde toekomt, treft beslag ten laste van de verzekeringnemer geen doel als verzekeringnemer niet tevens begunstigde is. Om te voorkomen dat het beslag geen doel treft, kan de beslaglegger in geval van executoriaal beslag de begunstiging wijzigen en verzekeringnemer, dan wel zichzelf, als begunstigde aanwijzen.